

FORMY MEZIGENERAČNÍ VÝPOMOCI DLE POČTU DĚTÍ A POHLAVÍ

FORMS OF INTERGENERATIONAL ASSISTANCE BY NUMBER OF CHILDREN AND GENDER

Filip Hon

Abstract

Intergenerational solidarity and mutual assistance between parents and adult children represent a crucial element of social cohesion. This paper examines the specific forms of support that adult children provide to their parents, focusing on gender differences and the influence of family size. The analysis is based on empirical data that explore various dimensions of intergenerational help, ranging from emotional to practical and financial domains. Findings reveal that the most common types of assistance include communication, sharing opinions, and providing help with technologies. Practical support, such as shopping or accompanying parents to medical appointments, is also relatively frequent. In contrast, direct financial contributions and intimate personal care remain rather marginal forms of help. The results further indicate that women tend to perceive higher levels of support from their children than men do. While the number of children plays only a secondary role, the extent of its influence varies depending on the type of support examined — some forms show almost no differences, whereas others suggest that larger families have greater potential for distributing care and sustaining mutual support.

Keywords: intergenerational solidarity, survey, gender differences

JEL Code: J12, J14

Úvod

S aktuálním populačním vývojem související stárnutí populace představuje jednu z klíčových demografických výzev současnosti (např. Fiala a kol., 2018; Čábelka a Šídlo, 2024), přičemž lze očekávat i do budoucna další zlepšování úmrtnostních poměrů s ohledem na úroveň úmrtnosti v dalších zemích Evropy (Hulíková Tesárková a kol., 2024). V důsledku stárnutí populace nabývá na významu otázka péče o seniory, a to nejen v oblasti zdravotní a sociální

politiky, ale i v rámci mezilidských vztahů v rodině (Dudová, 2015). V kontextu mezigenerační solidarity se stále častěji diskutuje role dospělých dětí jako poskytovatelů různých forem pomoci svým stárnoucím rodičům. Tato pomoc může mít rozmanité podoby – od každodenní praktické podpory přes technologickou asistenci až po finanční výpomoc, či péči o osobní hygienu. V české společnosti byla úroveň rodinné solidarity v minulosti silná (např. Vidovičová a Rabušic 2003; Sýkorová 2007).

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat, jakou pomoc senioři v České republice skutečně dostávají od svých dětí, a to z pohledu jejich vlastního hodnocení. Zvláštní pozornost je věnována pohlaví seniora a počtu jeho dětí. Tyto faktory mohou významně ovlivňovat nejen dostupnost pomoci, ale i její formu a intenzitu. Zatímco genderové rozdíly mohou souviset s odlišnými životními trajektoriemi mužů a žen, počet dětí může hrát roli jak z hlediska potenciálního počtu poskytovatelů pomoci, tak z hlediska kvality a frekvence vztahů v rodině (Sýkorová, 2004). Dále například byly předchozími výzkumy považovány za hlavní nositelky solidarity mezi generacemi ženy (Kafková Petrová, 2010).

Článek je rozdělen do dvou částí, nejprve teoretická část popisující datový zdroj a následně analytická část věnující se výsledkům zde provedeného výzkumu.

1 Datový zdroj

Tato studie vychází z dat výběrového šetření Život ve stáří 2022. Výzkum byl realizován na reprezentativním vzorku české populace ve věku 60 a více let, který zahrnoval téměř 1500 respondentů. Data byla získána prostřednictvím strukturovaných osobních rozhovorů, jež prováděli vyškolení tazatelé.

Dotazník se zaměřoval na různé dimenze života ve stáří, zejména na mezigenerační vztahy, sociální participaci a subjektivně vnímanou pohodu. Zvláštní pozornost byla věnována formám a intenzitě výpomoci mezi staršími rodiči a jejich dospělými dětmi. Konkrétně šetření umožňuje detailní pohled na osm oblastí pomoci: komunikační podpora, praktická pomoc v domácnosti, pomoc při větších domácích pracích, pomoc při běžných výdajích, větší finanční podpora, doprovod a nákupy, péče o osobní hygienu a pomoc s technologiemi.

2 Výsledky analýzy

Výsledky ukazují vždy odpovědi týkající se konkrétní oblasti (finance, technologie a další) v rámci skupiny otázek týkajících se toho, jakou pomoc seniorům poskytují jejich děti podle názoru těchto seniorů.

Výsledky byly sbírány na čtyřstupňové škále a jsou pomocí populačních vah vypočítány tak, aby byly reprezentativní pro celou populaci. Sloučení počtu dětí do kategorií tří a více bylo zvoleno na základě nižších počtů respondentů s takto vysokým počtem dětí. Relativní četnosti jsou vypočteny vždy z poměrně velkého vzorku, kdy nejmenší absolutní počet 95 je u jednoduchých mužů.

Tab. 1: Probírám s nimi nejrůznější věci a radím se s nimi (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	35	33	15	18
	2	40	36	17	8
	3+	45	32	16	8
Žena	1	59	31	5	5
	2	54	24	15	6
	3+	50	31	13	6

Zdroj: vlastní zpracování

V tabulce 1 je u mužů patrný pozitivní vztah mezi počtem dětí a četností komunikace. Muži s jedním dítětem uvádějí, že se radí „vždy, je-li to třeba“ v 35 % případů, zatímco u mužů se třemi a více dětmi tento podíl stoupá na 45 %. Zároveň klesá podíl těch, kteří se neradí vůbec – z 18 % u mužů s jedním dítětem na 8 % u mužů s více dětmi. Tento trend naznačuje, že vyšší počet dětí zvyšuje pravděpodobnost intenzivnějšího kontaktu a radění se.

U žen je situace odlišná. Nejvyšší podíl odpovědí „vždy, je-li to třeba“ uvádějí ženy s jedním dítětem (59 %), což je výrazně více než u mužů. S rostoucím počtem dětí však tento podíl klesá – na 50 % u žen se třemi a více dětmi. Podíl odpovědí „vůbec ne“ je u žen nízký napříč všemi skupinami (5–6 %), což svědčí o obecně vyšší míře komunikace mezi seniorkami a jejich dětmi bez ohledu na počet potomků.

Zatímco u mužů platí, že více dětí znamená častější komunikaci a radění se, u žen je tento vztah méně jednoznačný. Ženy se obecně radí se svými dětmi častěji než muži, ale vyšší počet dětí nevede nutně k intenzivnější komunikaci. Výsledky ukazují, že komunikační pomoc ze strany dětí je běžná a že většina seniorů má alespoň nějaký kontakt, který zahrnuje i radění se o různých záležitostech.

Tab. 2: Pomáhají mi s chodem domácnosti (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	15	16	27	42
	2	12	20	34	34
	3+	16	21	31	32
Žena	1	25	24	31	20
	2	20	25	26	30
	3+	21	25	25	29

Zdroj: vlastní zpracování

V tabulce 2 je u mužů pomoc s domácností méně častá než komunikační pomoc. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy, je-li to třeba“ je u mužů se třemi a více dětmi (16 %), zatímco u mužů s jedním dítětem je to 15 %. Podíl odpovědi „vůbec ne“ je vysoký napříč všemi skupinami, nejvíce u mužů s jedním dítětem (42 %), nejméně u mužů se třemi a více dětmi (32 %). To naznačuje, že praktická pomoc je méně běžná a že vyšší počet dětí může mírně snižovat pravděpodobnost úplné absence pomoci.

U žen je praktická pomoc s domácností častější než u mužů. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy, je-li to třeba“ je u žen s jedním dítětem (25 %), u žen se třemi a více dětmi je to 21 %. Podíl odpovědi „vůbec ne“ je nižší než u mužů, ale stále poměrně vysoký – pohybuje se mezi 20 % (ženy s jedním dítětem) a 30 % (ženy se dvěma dětmi). To ukazuje, že i když ženy dostávají více praktické pomoci než muži, stále existuje významná skupina, která žádnou pomoc nedostává.

Tab. 3: Pomáhají mi při větších domácích pracích (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	20	20	26	34
	2	19	22	33	26
	3+	21	20	32	27
Žena	1	31	24	21	25
	2	25	25	25	25
	3+	22	27	28	23

Zdroj: vlastní zpracování

Dle tabulky 3 podíl odpovědi „vždy, je-li to třeba“ se u mužů pohybuje mezi 19–21 %, bez výrazného rozdílu podle počtu dětí. Podíl odpovědi „vůbec ne“ klesá s počtem dětí, z 34 % u mužů s jedním dítětem na 26–27 % u mužů se dvěma a více dětmi. To naznačuje

mírný pozitivní vliv vyššího počtu dětí na pravděpodobnost, že muž dostává pomoc při větších pracích.

Ženy uvádějí častěji než muži, že jim děti pomáhají „vždy, je-li to třeba“ – nejvíce ženy s jedním dítětem (31 %). Podíl odpovědi „vůbec ne“ je u žen nižší než u mužů, ale rozdíly mezi skupinami jsou malé (23–25 %). U žen není patrný jednoznačný vztah mezi počtem dětí a mírou pomoci – podíly se pohybují v podobném rozmezí.

Tab. 4: Pomáhají mi při běžných výdajích (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	8	11	17	64
	2	4	7	16	74
	3+	7	7	16	70
Žena	1	15	10	15	60
	2	6	11	20	63
	3+	9	10	22	59

Zdroj: vlastní zpracování

Pomoc mužům při běžných výdajích je dle tabulky 4 poměrně vzácná. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy, je-li to třeba“ uvádějí muži s jedním dítětem (8 %), zatímco u mužů se dvěma dětmi je to pouze 4 %. Podíl odpovědi „občas“ je mírně vyšší u mužů s jedním dítětem (11 %), ale celkově se jedná o nízké hodnoty. Podíl odpovědi „vůbec ne“ je velmi vysoký, dosahuje 64 % u mužů s jedním dítětem a až 74 % u mužů se dvěma dětmi. To naznačuje, že běžné výdaje si většina mužů-seniorů hradí sama, bez podpory svých dětí, a že vyšší počet dětí nevede k výrazně vyšší míře pomoci.

U žen je pomoc při běžných výdajích o něco častější než u mužů. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy“ je u žen s jedním dítětem (15 %), což je téměř dvojnásobek oproti mužům. Podíl odpovědi „občas“ se pohybuje mezi 10–11 %, bez výrazných rozdílů mezi skupinami. Podíl odpovědi „vůbec ne“ je nižší než u mužů – mezi 59 % (ženy se třemi a více dětmi) a 63 % (ženy se dvěma dětmi). To ukazuje, že seniorky dostávají o něco více podpory při běžných výdajích, ale i zde zůstává většina bez této formy pomoci.

Tab. 5: Poskytují větší finanční podporu (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	9	5	17	68
	2	2	3	12	82
	3+	5	4	13	78
Žena	1	9	8	12	70
	2	5	6	13	76
	3+	8	4	17	71

Zdroj: vlastní zpracování

Větší finanční pomoc je dle tabulky 5 mezi seniory ještě vzácnější než pomoc při běžných výdajích. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy“ je u mužů s jedním dítětem (9 %), zatímco u mužů se dvěma dětmi je to pouze 2 %. Podíl odpovědi „vůbec ne“ je extrémně vysoký – dosahuje až 82 % u mužů se dvěma dětmi. To potvrzuje, že větší finanční podpora je výjimečná a že ani vyšší počet dětí nezvyšuje její pravděpodobnost.

U žen je situace obdobná. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy“ je opět u žen s jedním dítětem (9 %), zatímco u žen se dvěma dětmi je to jen 5 %. Podíl odpovědi „vůbec ne“ se pohybuje mezi 70–76 %, což potvrzuje, že větší finanční pomoc je výjimečná i mezi seniorkami. Počet dětí zde nehraje zásadní roli.

Tab. 6: Pomáhají mi s nákupy, doprovázejí k lékaři a podobně (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	15	11	24	51
	2	12	14	24	49
	3+	18	13	19	50
Žena	1	24	15	31	29
	2	23	21	24	33
	3+	24	17	24	35

Zdroj: vlastní zpracování

Jak ukazuje tabulka 6, pomoc mužům při běžných praktických činnostech, jako jsou nákupy nebo doprovod k lékaři, je častější než finanční podpora, ale stále méně rozšířená než komunikační pomoc. Podíl odpovědi „vždy, je-li to třeba“ se pohybuje mezi 12 % (muži se dvěma dětmi) a 18 % (muži se třemi a více dětmi). Podíl odpovědi „občas“ je relativně stabilní (11–14 %). Podíl odpovědi „vůbec ne“ zůstává vysoký – mezi 49–51 %, bez

výrazného rozdílu podle počtu dětí. To naznačuje, že i když se děti zapojují do praktické péče, stále existuje velká skupina seniorů, kteří tuto pomoc nedostávají.

U žen je tato forma pomoci výrazně častější než u mužů. Podíl odpovědi „vždy“ je stabilní napříč skupinami (23–24 %), což je o 6–12 procentních bodů více než u mužů. Podíl odpovědi „občas“ je nejvyšší u žen se dvěma dětmi (21 %), zatímco podíl odpovědi „jen výjimečně“ je nejvyšší u žen s jedním dítětem (31 %). Podíl odpovědi „vůbec ne“ je výrazně nižší než u mužů – pohybuje se mezi 29 % (ženy s jedním dítětem) a 35 % (ženy se třemi a více dětmi). To ukazuje na vyšší míru péče o seniorky v tomto ohledu, bez výrazného vlivu počtu dětí.

Tab. 7: Pomáhají mi v péči o osobní hygienu (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	5	4	11	80
	2	1	3	7	89
	3+	4	5	7	85
Žena	1	5	5	11	78
	2	5	5	6	85
	3+	3	3	6	87

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 7 vypovídá o skutečnosti, že pomoc mužům při péči o osobní hygienu je velmi vzácná. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy, je-li to třeba“ je u mužů s jedním dítětem (5 %), zatímco u mužů se dvěma dětmi je to pouze 1 %. Podíl odpovědi „občas“ se pohybuje mezi 3–5 %, bez výrazných rozdílů mezi skupinami. Podíl odpovědi „jen výjimečně“ je nejvyšší u mužů s jedním dítětem (11 %), ale i zde se jedná o nízké hodnoty. Naproti tomu podíl odpovědi „vůbec ne“ je extrémně vysoký – dosahuje 80 % u mužů s jedním dítětem a až 89 % u mužů se dvěma dětmi. To naznačuje, že péče o hygienu je poskytována jen ve výjimečných případech, a že ani vyšší počet dětí nezvyšuje její pravděpodobnost.

U žen je situace podobná. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy“ je opět u žen s jedním dítětem (5 %), zatímco u žen se třemi a více dětmi je to pouze 3 %. Podíl odpovědi „občas“ se pohybuje mezi 3–5 %, podíl odpovědi „jen výjimečně“ mezi 6–11 %. Podíl odpovědi „vůbec ne“ je velmi vysoký – mezi 78 % (ženy s jedním dítětem) a 87 % (ženy se třemi a více dětmi). Ani zde není patrný vliv počtu dětí na pravděpodobnost pomoci. Pomoc s hygienou zůstává marginální formou péče, poskytovanou jen v ojedinělých případech. I v jiných výzkumech

bylo zjištěno, že poskytování péče je poměrně náročné pro děti z hlediska psychologie i zejména z hlediska časové zátěže (Jeřábek a kol., 2013).

Tab. 8: Pomáhají mi s technologiemi (v %)

Pohlaví	Počet dětí	Vždy, je-li to třeba	Občas	Jen výjimečně	Vůbec ne
Muž	1	16	28	21	35
	2	17	26	29	28
	3+	23	22	25	30
Žena	1	37	29	15	18
	2	28	32	23	17
	3+	29	29	20	22

Zdroj: vlastní zpracování

Pomoc mužům s technologiemi v tabulce 8 je výrazně častější než například pomoc s osobní hygienou nebo finanční podpora. Podíl odpovědi „vždy, je-li to třeba“ roste s počtem dětí – z 16 % u mužů s jedním dítětem na 23 % u mužů se třemi a více dětmi. Podíl odpovědi „občas“ je rovněž vysoký – mezi 22 % (muži se třemi a více dětmi) a 28 % (muži s jedním dítětem). Podíl odpovědi „jen výjimečně“ se pohybuje mezi 21–29 %, zatímco podíl odpovědi „vůbec ne“ je nejvyšší u mužů s jedním dítětem (35 %) a nejnižší u mužů se dvěma dětmi (28 %). Tyto výsledky naznačují, že technologická pomoc je poměrně běžná, a že vyšší počet dětí může mírně zvyšovat její dostupnost.

U žen je pomoc s technologiemi výrazně častější než u mužů. Nejvyšší podíl odpovědi „vždy“ je u žen s jedním dítětem (37 %), což je více než dvojnásobek oproti mužům ve stejné skupině. Podíl odpovědi „občas“ je rovněž vysoký – mezi 29 % (ženy s jedním dítětem) a 32 % (ženy se dvěma dětmi). Podíl odpovědi „jen výjimečně“ je nejnižší u žen s jedním dítětem (15 %) a nejvyšší u žen se dvěma dětmi (23 %). Podíl odpovědi „vůbec ne“ je výrazně nižší než u mužů – mezi 17 % (ženy se dvěma dětmi) a 22 % (ženy se třemi a více dětmi). Důraz technologií na psychický stav seniorů i mezigenerační digitální solidaritu se v poslední době rozšiřoval, zejména v době pandemie (Hwang a kol., 2022; Amaral a kol., 2023).

Závěr

Výsledky analýzy ukazují, že pomoc poskytovaná dětmi seniorům se výrazně liší podle pohlaví rodiče i podle počtu dětí. Nejčastější formou podpory je komunikační pomoc, zatímco nejméně časté jsou finanční podpora a péče o osobní hygienu.

Genderové rozdíly jsou patrné napříč všemi oblastmi. Ženy dostávají od svých dětí pomoc častěji než muži, a to zejména v oblastech každodenní péče (např. nákupy, doprovod k lékaři) a technologické pomoci. U žen je také nižší podíl odpovědí „vůbec ne“, což naznačuje obecně vyšší míru kontaktu a podpory.

Počet dětí má vliv především u mužů. U nich platí, že s rostoucím počtem dětí roste pravděpodobnost, že nějakou formu pomoci dostávají zejména komunikační, technologickou a praktickou pomoc. U žen je tento vztah méně jednoznačný. V některých oblastech (např. komunikační pomoc) mají ženy s jedním dítětem dokonce vyšší míru podpory než ženy s více dětmi.

Celkově lze říci, že pomoc dětí seniorům je selektivní a nerovnoměrná. Zatímco většina seniorů má alespoň nějaký kontakt se svými dětmi, intenzita a typ pomoci se výrazně liší podle pohlaví a rodinné struktury. Výsledky naznačují, že podpora ze strany dětí není automatická ani univerzální, a že určité skupiny seniorů, zejména muži s menším počtem dětí, mohou být v některých oblastech pomoci znevýhodněny.

Zjištění je vhodné zasadit do širšího demografického kontextu, který se jak známo vyznačuje klesající plodností, prodlužující se délkou života a snižujícím se počtem dětí v rodinách. Tyto změny vedou k postupnému oslabování tradičních struktur rodinné podpory, kdy se zmenšuje počet potenciálních pečujících osob v mladších generacích. V kombinaci s rostoucím počtem seniorů, kteří budou potřebovat pomoc, to představuje významnou výzvu pro udržitelnost mezigenerační solidarity.

Výsledky studie tak nabývají na významu nejen pro současné nastavení péče, ale i pro budoucí plánování sociálních politik. Ukazují, že spoléhání se na rodinnou pomoc nemusí být v budoucnu dostatečné, a že je třeba rozvíjet alternativní formy podpory – ať už komunitní, institucionální nebo technologické. Zvláštní pozornost by měla být věnována skupinám seniorů, které jsou z hlediska rodinné pomoci nejvíce ohrožené, například mužům s nízkým počtem dětí nebo seniorům bez potomků.

Poděkování

Tento výsledek byl finančně podpořen z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2023-2027 a je součástí výzkumného úkolu „Datová podpora tvorby a monitoringu seniorské politiky zejména s ohledem na dynamické společenské změny a energokrizi“ (IP70716) řešeného Výzkumným institutem práce a sociálních věcí, v. v. i., v letech 2023–2027.

Literatura

- Amaral, I., Flores, A. M., & Antunes, E. (2023). Intergenerational Solidarity: Perceptions of Young Adults. In: Gao, Q., Zhou, J. (eds) *Human Aspects of IT for the Aged Population*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-34917-1_28
- Čábelá, F., & Šídlo, L. (2024). Demografické stárnutí v Česku mezi lety 2012–2022 prostřednictvím vybraných retrospektivních a prospektivních ukazatelů. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje*, 66(2), 154–165. <https://doi.org/10.54694/dem.0341>
- Dudová, R. (2015). *Postarat se ve stáří. Rodina a zajištění péče o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-7419-182-4.
- Fiala, T., Langhamrová, J., Pechholdová, M., Ďurček, P., & Šprocha, B. (2018). Population development of Czechia and Slovakia after 1989. *Demografie, Review for Population Research*, 60(3), 202–218.
- Hwang W., Fu X., Brown M. T., & Silverstein M. (2022). Digital and Non-Digital Solidarity between Older Parents and Their Middle-Aged Children: Associations with Mental Health during the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19). <https://doi.org/10.3390/ijerph191912560>
- Hulíková Tesárková, K., Mazouch, P., & Pola, A. (2024). Předpoklady a metodika prognózování úmrtnosti v projekci obyvatelstva Česka na období 2023 až 2100. *Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje*, 66(3), 202–210. <https://doi.org/10.54694/dem.0344>
- Jeřábek, H. (2013). *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-7419-117-6.
- Petrová Kafková, M. (2010). Mezigenerační solidarita ve stárnoucí společnosti. *Sociální studia*, 7(4), 63–84. <https://doi.org/10.5817/SOC2010-4-63>
- Sýkorová, D. (2007). *Autonomie ve stáří: Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-86429-62-5.

Vidovičová, L., & Rabušic, L. (2003). *Senioři a opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti. Zpráva z empirického výzkumu*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. ISBN 80-239-1351-4.

Sýkorová, D. (2004). K sociálním sítím seniorů: Senioři v rodině. *Sociální práce*, 4(2), 73–84.

Kontakt

Filip Hon

Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i.

Jeruzalémská 1283/9, 110 00 Praha 1

filip.hon@rilsa.cz